

fikrlash tizimi va shaxsiyatining qayta qurilishidir ². Ushbu maqolada kichik maktab yoshidagi bolalarda bilingvizm shakllanishining individual-psixologik omillari tizimli tahlil qilinadi. Kichik maktab yoshida yetakchi faoliyat o'yin faoliyatidan ta'lim faoliyatiga almashadi. J. Piaje nazariyasiga ko'ra, bu davr "aniq amallar bosqichi" ga to'g'ri keladi ³. Bolada mantiqiy fikrlash, tasniflash va tizimlashtirish qobiliyatlari rivojlanadi.

Bilingv bolalarda ushbu kognitiv jarayonlar bir tilli (monolingv) tengdoshlariga qaraganda o'ziga xos tarzda kechadi. L.S. Vigotskiy ta'kidlaganidek, ikki tillilik bolaning o'z ona tilini ham anglagan holda, tushunib ishlatishiga yordam beradi: "Bola o'z tilidagi ifoda shakllarini boshqa til bilan solishtirish orqali o'z nutqiy amallarini tushunib yetadi" ⁴. E. Bialistok olib borgan zamonaviy nepropsixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bilingvizm miyaning ijro etuvchi funksiyalarini kuchaytiradi ⁵. Kichik maktab yoshidagi bilingv o'quvchilar:

- Diqqatni jamlash va uni bir ob'yektdan ikkinchisiga tez o'tkaza olish
- Keraksiz axborotlarni chetlab o'tish
- Ishchi xotiraning hajmi va samaradorligi bo'yicha yuqori ko'rsatkichlarni

namoyon etadilar.

Bu individual xususiyatlar o'quvchining umumiy o'zlashtirish darajasiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Biroq, bu natijalar bilingvizmning turi va shakllanish sharoitiga uzviy bog'liqdir. O'quvchining ikkinchi tilni qanchalik muvaffaqiyatli o'zlashtirishi va bilingv shaxs sifatida shakllanishi quyidagi individual-psixologik determinantlarga bog'liq:

- Motivatsiya va hissiy munosabat

Motivatsiya bilingvizmning harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi. R. Gardner va V. Lambert bilingvizmdagi motivatsiyani ikki turga ajratadi: instrumental (amaliy maqsadlar, masalan, maktabda yaxshi baho olish uchun) va integrativ (shu tilda so'zlashuvchi guruhga a'zo bo'lish, muloqot qilish istagi) ⁶. Kichik maktab yoshida integrativ motivatsiya ko'proq ahamiyatga ega. Agar bola ikkinchi tilda so'zlashuvchi tengdoshlariga ijobiy hissiy munosabatda bo'lsa, til o'rganish psixologik to'siqlarsiz kechadi.

- Shaxs xususiyatlari: Ekstrovertlik va Introvertlik

O'quvchining shaxsiy temperamenti nutqiy faoliyatda yaqqol namoyon bo'ladi. Ekstrovert o'quvchilar xatoga yo'l qo'yishdan qo'rqmaydilar, tez muloqotga kirishadilar va ikkinchi tilni amaliyotda tezroq shakllantiradilar. Introvert bolalar esa

² Weinreich, U. (1953). Languages in Contact: Findings and Problems. Linguistic Circle of New York. – 148 b.

³ Piaget, J. (1972). The Psychology of the Child. New York: Basic Books-186 b.

⁴ Выготский Л. С. (1982). Мышление и речь // Собр. соч.: В 6 т. Т. 2. – М.: Педагогика. – 504 б.

⁵ Bialystok, E. (2007). Bilingualism in development: Language, literacy, and cognition. Cambridge University Press. – 288b.

⁶ Gardner, R. C., & Lambert, W. E. (1972). Attitudes and Motivation in Second-Language Learning. Rowley, MA: Newbury House. – 316 b.

nutqiy harakatlarni ichki rejalashtirishga moyil bo'lib, ularda "jimjitlik davri" uzoqroq davom etishi mumkin ⁷. Pedagog va psixolog o'quvchining ushbu individual tipologik xususiyatini hisobga olishi zarur.

-Tilga bo'lgan qobiliyat

Har bir bolaning lingvistik qobiliyati (fonematik eshitish, grammatik sezgirlik, induktiv til o'rganish qobiliyati) turlicha. J. Karroll tadqiqotlariga ko'ra, bu qobiliyat tug'ma va orttirilgan xususiyatlar yig'indisi bo'lib, ikkinchi tilni o'zlashtirish tezligini belgilaydi⁸. Fonematik eshitish qobiliyati yaxshi rivojlangan bolalar ikkinchi tilning talaffuz me'yorlarini (aksentsiz) tezroq o'zlashtiradilar.

- Til dominantligi va kichik maktab yoshidagi inqirozlar

Bilingvizm dinamik jarayon bo'lib, u mutlaq muvozanatda kamdan-kam holatlarda bo'ladi. Ko'pincha bir til ikkinchisidan ustunlik qiladi, ya'ni til dominantligi (language dominance) kuzatiladi ⁹. Maktab ta'limining boshlanishi bolaning til muhitini keskin o'zgartirishi mumkin. Masalan, oilada boshqa tilda so'zlashgan bola maktabda ta'lim tiliga moslashishiga to'g'ri keladi. Bu davrda bolada psixologik zo'riqish va "til to'sig'i" (language barrier) yuzaga kelishi mumkin. Agarda ikkinchi tilni o'zlashtirish majburiy xarakterga ega bo'lsa, bolada charchash, darslarga qiziqishning yo'qolishi va hattoki nevroitik reaksiyalar kuzatilishi mumkin. Shuning uchun ham bilingvizmning individual rivojlanish traektoriyasini aniqlashda bolaning hissiy komfortini ta'minlash muhim psixologik vazifadir.

-Bilingvizm shakllanishining empirik-psixologik tahlili va tavsiyalar

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda bilingvizmni muvaffaqiyatli shakllantirish uchun faqatgina lingvistik metodika yetarli emas, balki psixologik qo'llab-quvvatlash tizimi zarur.

Xulosa

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda bilingvizmning shakllanishi ko'p qirrali individual-psixologik jarayondir. Bu jarayon bolaning kognitiv sohasini (ishchi xotira, diqqat, moslashuvchanlik) boyitish bilan birga, undan yuqori psixologik adaptatsiyani ham talab etadi.

Bilingvizmning muvaffaqiyatli shakllanishi o'quvchining shaxsiy xususiyatlari, motivatsiyasi, xavotirlanish darajasi va lingvistik qobiliyatlariga bog'liq. Ta'lim tizimida ushbu individual-psixologik asoslarni hisobga olish, har bir bilingv o'quvchiga nisbatan differensial (tabaqalashtirilgan) yondashuvni qo'llash dars samaradorligini oshirish va bolaning psixik salomatligini asrashning asosiy garovidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Penfield, W., & Roberts, L. (1959). Speech and Brain-Mechanisms. Princeton University Press.

⁷ Krashen, S. (1985). The Input Hypothesis: Issues and Implications. London: Longman. – 120 b.

⁸ Carroll, J. B. (1981). Twenty-five years of research on foreign language aptitude. Individual differences and universals in language learning aptitude, 83-118 betlar.

⁹ Grosjean, F. (2010). Bilingual: Life and Reality. Harvard University Press. – 287 b.

2. Weinreich, U. (1953). Languages in Contact: Findings and Problems. Linguistic Circle of New York.
3. Piaget, J. (1972). The Psychology of the Child. New York: Basic Books.
4. Выготский Л. С. (1982). Мышление и речь. Собр. соч. Т. 2. — М.: Педагогика.
5. Bialystok, E. (2007). Bilingualism in development: Language, literacy, and cognition. Cambridge University Press.
6. Gardner, R. C., & Lambert, W. E. (1972). Attitudes and Motivation in Second-Language Learning. Rowley, MA: Newbury House.
7. Krashen, S. (1985). The Input Hypothesis: Issues and Implications. London: Longman.
8. Carroll, J. B. (1981). Twenty-five years of research on foreign language aptitude. Individual differences and universals in language learning aptitude, 83-118.
9. Grosjean, F. (2010). Bilingual: Life and Reality. Harvard University Press.

